

Бундак Олена

Луцький інститут розвитку людини Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна», Луцьк, Україна

РЕГІОНАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В СУЧАСНІЙ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

У статті здійснена спроба аналізу стану регіональних досліджень в Україні. Наголошено, що в історичній науці виокремився самостійний науковий напрям – історична регіоналістика та підкреслено, що вагомим підґрунтям для окресленого напрямку є краєзнавчі дослідження. Акцентовано увагу на діяльності **Волинської обласної організації Національної спілки краєзнавців** України.

Ключові слова: регіон, краєзнавство, глобалізація, регіональна історія, методологія, Волинь, волинезнавство

У сучасному світі глобалізація виявила складні суперечності між глобальними та локальними процесами, які супроводжуються прагненням локальних спільностей відстояти свою самодостатність перед наступом уніфікації та стандартизації, збереження автентичності української нації, традицій, цінностей та культурних надбань та

використання світового досвіду залишається визначальним у регіональному розвитку України.

В умовах глобалізації центроспрямовані, націодержавотворчі тенденції мають супроводжуватися глибоким вивченням регіональних особливостей всієї України, яка в різні часи перебувала в складі інших держав і зазнавала сильного впливу асиміляційних процесів, засвоєння чужих стилів життя і навичок політичної поведінки. Національна історія – історія всієї України має поставати перед суспільством сукупністю регіональних історій в усій її складності та взаємозв'язках. Що, власне і підкреслює актуальність нашої наукової розвідки.

Регіональні дослідження, як і регіональна історія є предметом наукового розгляду вітчизняними, так і зарубіжними науковцями: Я. Верменич, І. Колесник, Н. Серета, Т. Попова, С. Шмідт (Росія), Т. Мареш, С. Маловічко та інших. Слід відзначити, що дана проблематика в запропонованому автором ракурсі не була предметом спеціального наукового дослідження.

Актуальним методологічним напрямком наукових досліджень на сучасному етапі розвитку історичної науки є регіональна історія, яка передбачає вивчення на мікрорівні соціальної та політичної історії, тенденцій виникнення та розвитку громадських об'єднань (груп, організацій, партій; спілок, товариств), історії повсякденності, які відкривають глобальні можливості для різнопланових науковців щодо виокремлення висновків, як характерні для того чи іншого регіону, і в подальшому, допомагають скласти цілісну історичну картину того чи іншого хронологічного періоду нашої вітчизняної історії та забезпечити цілісний розгляд історії окремих її територій, зосереджуючи увагу на історичних особливостях соціальних, економічних, культурних, релігійних та інших процесів на територіях різних регіонів.

Розглядаючи у статті запропоновану проблематику, слід акцентувати увагу на категоріях, якими послуговується сучасна наукова практика в регіональних дослідженнях.

РЕГІОН – частина земної поверхні із замкненими межами, яка характеризується цілісністю та своєрідністю в певному відношенні. Поняття «регіон», базове в регіоналістиці історичній, є більше збірним, ніж строго визначеним [1].

Ярослава Верменич визначає регіон як геокультурне узагальнення і подає його як динамічну соціоекосистемну триєдність природного, історичного і сучасного соціального середовища, що має свій природно-ресурсний потенціал, науковокультурну ауру, самосвідомість [2]. Науковиця наголошує, що значний вплив на регіональ-

ний поділ має культурно-етнографічний чинник, що співвідноситься з мовним і конфесійним поділом [2, с. 42].

Наталія Якса вважає регіон частиною країни, «що є цілісною соціальноекономічною системою зі спільним економічним і духовним життям, загальним історичним минулим, культурною та соціальною своєрідністю, де відбувається соціалізація людини, формування, збереження, трансляція, розвиток (або навпаки) норм способу життя, природних і культурних багатств. Кожна країна об'єктивно (географічно) і суб'єктивно (у свідомості її жителів) є сукупністю територій-регіонів, що відрізняються між собою» [3, с. 68], тобто вона пропонує соціокультурний підхід до визначення змісту поняття.

Регіональна історія та її дослідження виступають науковим підґрунтям до вивчення історії нації та народу з погляду історичної ретроспективи: функціонування історично окреслених географічних меж, функціонування державного апарату, збереження мови, традицій, культури тощо. І надзвичайно важливо є нині вивчення і поєднання окремих мікроісторичних досліджень в єдину комплексну систему, яка з нових методологічних позицій виокремить історію нашої держави в умовах глобалізації.

Саме на це звертає увагу академік НАН України В. Смолій: «Принципово важливим є наповнення конкретним змістом формули про регіон як динамічну соціоекосистему, яка втілює в собі триєдність минулого, сучасного і майбутнього. У минулому – витoki безлічі регіональних проблем; без їх аналізу неможлива ефективна регіональна політика. Український регіоналізм, як суспільне явище, глибоко закорінене у вітчизняних традиціях, визначається в рамках нового наукового напрямку – історичної регіоналістики, започаткованому Інститутом історії НАН України» [4, с. 9]. На межі 20-21 століть увагу науковців спрямовано на напрям регіоналістики, що і репрезентувало у 2005 році створення Центру теоретико-методологічних проблем історичної регіоналістики. Активізація досліджень у даному напрямку дає плідні результати. Національною академією наук України у 2007 році було ініційоване видання фахового збірника наукових статей «Регіональна історія України», який акумулює та висвітлює на своїх шпальтах основні проблемні напрямки регіональної історії, зокрема: «вироблення концептуальних підходів до вирішення актуальних проблем регіональної історії, ретроспективне дослідження територіальної структури та прогнозування оптимальної моделі регіональної організації, вивчення історії регіонів, адміністративно-територіального устрою та місцевого самоврядування» [4, с. 8].

Це дає нам усі підстави стверджувати, що в Україні виокремлюється самостійний науковий напрям – історична регіоналістика, яка акумулює здобутки представників різних наук та дає можливість здійснити теоретичні узагальнення у дослідженні регіональної специфіки. «Історична регіоналістика, у розумінні Я. Верменич, – це генеалогія і анатомія регіонів, простежена в певному часовому вимірі. Це також історіографічне осмислення генези і еволюції регіональної специфічності з характеристикою наукових регіональних центрів, основних наукових шкіл, що розробляли проблеми регіонального розвитку, комплексу відповідних джерел» [1, с. 25].

Україна має власну регіоналістику і мережу наукових центрів, проте вона має «слабку організаційну й інформаційну базу, розпорошеність, нескоординованість зусиль представників різних наукових дисциплін та шкіл» [4, с. 8]. А слід організувати продуктивний обмін ідеями, новими методологічними підходами, новим інструментарієм, які накопичені в окремих наукових школах та центрах. Власне все це відбувається в контексті розвитку краєзнавчих досліджень, які здійснюються на регіональному рівні та дозволяють розкрити та дослідити побут, звичаї, традиції, соціальний склад населення, особливості економічного та політичного розвитку окремих населених пунктів, особистостей, економічних та політичних структур, організацій та релігійних утворень.

Регіональна історія існує як складова історичної науки і як історична даність [5]. За висновками Т.Попової регіональна історія є історією не лише окремих регіонів, а й історією відносин зі столицями та іншими регіонами, організацією територіальної структури держави та управління нею [6].

Оскільки, за визначенням Я. Верменич, історичне краєзнавство та історичну регіоналістику можна зобразити у вигляді двох кіл (за співвідношенням), які частково співпадають одне з одним, але ми вважаємо, що основою для вивчення останнього є краєзнавство.

У своїй науковій розвідці ми акцентуємо увагу на краєзнавчих дослідженнях Західного регіону, зокрема, історичної Волині. А це, в свою чергу відкриває перспективи інтегрованому вивченню її історії, культури, освіти тощо, і створює нові умови для формування нового наукового середовища, нової наукової школи та нового напрямку.

Унікальність Волинського регіону полягає в тому, що в різні історичні періоди територіально він перебував під впливом різних держав, які мали певну багатовікову систему цінностей і політичних орієнтирів, що безумовно наклало відбиток на соціально-економічний і політичний устрій, культуру. Звичаї, побут тощо. Найбільш харак-

терними рисами Волинського краю були: глибока провінційність в усі часи існування, перманентна підпорядкованість різних за культурним, економічним і політичним рівнями урядам – литовському, польському, російському, незмінна пограничність, присутність різного адміністративного поділу, незначна народонаселеність, різноманітність національного і релігійного компонентів. А тому в регіональній історії Волинь є найбільш унікальною та потребує значних локальних досліджень, які в кінцевому плані дадуть можливість для виокремлення специфічних регіональних рис.

Ми погоджуємося з тезою Г. Турченко, що багато залежить від наукового рівня краєзнавчих досліджень, фахової кваліфікації краєзнавців... і «добуті краєзнавцями знання можуть бути включені в систему регіоналістики ...І в такому випадку краєзнавство, регіоналістика і національна історія можуть сприйматися не лише як знання про різні об'єкти, а як різні рівні узагальнень про один об'єкт – країну» [7, с. 8].

Завдання такого гатунку і вирішуються **Волинською обласною організацією Національної спілки краєзнавців** України, яка бере свій початок від часу створення – **17 листопада 1989 р.** на III Волинській історико-краєзнавчій конференції, в роботі якої взяли участь делегати з багатьох районів і міст Волинської області, представники державних установ і громадських організацій.

З утворенням Всеукраїнської спілки краєзнавців, яку очолив академік НАН України П. Тронько, обласна організація була зареєстрована як складова частина спілки у 1993 р. Нині організацію очолює професор Г. Бондаренко, знаний краєзнавець та історик, який поповнює видавничий портфель українського (волинського) краєзнавства глибокозмістовними дослідженнями. Саме завдяки його невтомній практичній і пропагандистській діяльності до краєзнавства постійно прилучаються все нові й нові сили. І як зазначив О. Реєнт, «дослідники історії Волині – в авангарді українського краєзнавчого руху» [8, с. 3].

Волинська обласна організація Національної спілки краєзнавців України, ініціювала проведення Всеукраїнських наукових історико-краєзнавчих конференцій «Минуле і сучасне Волині та Полісся», присвячених різним районам області та визначним подіям краю, результатами яких стало 65 випусків видань під егідою спілки краєзнавців (звичайно безпосереднє видання збірників матеріалів здійснювалося різними друкарнями і за рахунок різноманітних коштів). Серед волинських краєзнавців – досвідчені з глибокими знаннями і багатою дослідницькою працею науковці, архівісти,

працівники бібліотек, музеїв, вчителі. Саме їхніми трудами збираються документи та експонати, виривають із забуття відомі колись, забуті або нововідкриті історичні постаті.

Саме завдяки краєзнавству, подвижниками краєзнавчого руху заповнюється певний «вакуум» у збереженні традицій, звичаїв, побуту, багатьох культурних надбань для збереження історичної пам'яті, забезпечення національної самосвідомості та національно-культурного розвитку краю і держави.

Становлення і розвиток волинського краєзнавства науковці відносять до початку XIX ст. З того часу нагромаджено чималий масив матеріалу, який піддається аналізу та переосмисленню. Велику кількість краєзнавчих розвідок та глибоких наукових досліджень опубліковано у окремих одноосібних та колективних монографіях, різнопланових наукових журналах, газетах, збірниках наукових конференцій, які систематично проводяться в наукових установах Луцька, Житомира, Острога, Рівного, Дубна та інших міст.

Аналіз досліджень свідчить, що провідні краєзнавці, історики незалежної України осмислили і висвітлили на новому методологічному підґрунті історію українського краєзнавства Волині.

Популяризатором та своєрідним пропагандистом матеріалів краєзнавчого характеру в нашому регіоні та далеко за його межами є Всеукраїнський науковий часопис «Літопис Волині». Часопис переданий СНУ імені Лесі Українки діаспорою від Товариства Дослідників Волині та інституту Дослідів Волині. З 1996 р. до сьогодні видано 21 число часопису, який нині є органом СНУ імені Лесі Українки та Волинської обласної організації Спілки Краєзнавців України, де друкуються краєзнавці та подається інформація краєзнавчого характеру [9].

Пошуково-краєзнавча робота на Волині знайшла своє комплексне вираження у започаткуванні цілого наукового напрямку «Волинезнавства», що реалізувався на території сучасної Волинської області. Його ініціаторами стали ВООН СК України та ВІППО. Створено експериментальний майданчик та творча група, яку очолював професор Г. Бондаренко, і результатом роботи якої була розробка освітньої програми Волинезнавства та електронні навчально-методичний посібник та хрестоматія. Відповідним листом обласного управління освіти і науки Волинської ОДА з 2005 року в загальноосвітніх школах області було введено факультативний курс, який має на меті не лише поширення та пропагування знань про рідний край, долучення до збереження історичної пам'яті а й залучення молоді до її вивчення, пропагування розуміння свого місця і краю в історії та культурі України та світу [10].

Ми погоджуємося з думкою вітчизняної науковиці С. Верменич, що «У вітчизняному баченні історична регіоналістика не протиставляє себе краєзнавству, але пропонує інші методи дослідження «місць» (локусів) з акцентом на пріоритетах ретроспективного вивчення регіону як соціокультурної цілісності і процесів демогенезу у ньому» [1, с. 20]. Проте схильні стверджувати, що найбільш вагомим підґрунтям для регіональної історії і є регіональні краєзнавчі дослідження, які найбільш повно та ґрунтовно вимальовують картину історичної епохи, події, процесу чи явища. І саме краєзнавчі дослідження, які здійснюють різнопланові розвідки на мікрорівні, здатні стати надійним фундаментом для регіональної історії на мезо- та макрорівнях. І на теренах Волині, як історично, так і сучасної адміністративної, вирішальна роль належить науковому пошуку **Волинській обласній організації Національної спілки краєзнавців України**.

1. Енциклопедія історії України НАН України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN>.

2. Верменич, Я. В. Теоретико-методологічні проблеми історичної регіоналістики в Україні / Я. В. Верменич. – К.: Інститут історії НАН України, 2003. – 516 с.

3. Якса, Н.В. Професійна підготовка майбутніх учителів: теорія і методика міжкультурної взаємодії в умовах Кримського регіону: монографія / Н. В. Якса. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2008. – 568 с.

4. Смолій В. Вступне слово. / В. Смолій // Регіональна історія України. Зб. наук. ст. / Гол. ред. В.Смолій; відп. ред. Я.Верменич. – Вип. 1. – 2007. – №1.

5. Колесник І. Регіональна історія в українській історіографії: практика та рефлексія / І.Колесник // Регіональна історія України. Зб. наук. ст. / Гол. ред. В.Смолій; відп. ред. Я.Верменич. – Вип. 1. – 2007. – №1. – С. 205–220.

6. Попова Т. Н. Проблемы категориального аппарата историко-региональных исследований в современной российской историографии / Т. Н. Попова // Записки історичного факультету Одес. нац. ун-ту. – Одеса, 2001. – Вип.11. – С. 22–30. 11.

7. Турченко Г. Ф. Історична регіоналістика і краєзнавство в контексті національної історії (південноукраїнський аспект) / Г. Ф. Турченко // Краєзнавство, 2006. № 1-4.

8. Минуле і сучасне Волині та Полісся. Розвиток краєзнавства і краєзнавчої освіти на Волині. Науковий збірник. Випуск 52. Матеріали Всеукраїнської наукової історико-краєзнавчої конференції, присвяченої 25-річчю з часу створення Волинської обласної організації Національної спілки краєзнавців України, 20 листопада 2014 року, м. Луцьк. Упоряд. Г.Бондаренко, О.Силук. – Луцьк, 2014.

9. Літопис Волині. Всеукраїнський науковий часопис. – Число 21. – Луцьк, 2019. – 140 с.

10. Бондаренко Г. Краєзнавча освіта і волинське краєзнавство / Г. Бондаренко, Г. Маслай // Розвиток освіти на Волині: історія та сучасність (до 100-річчя заснування Ковельської гімназії): Матеріали науково-педагогічної історико-краєзнавчої конференції 21 грудня 2006 року. – Ковель, 2006. – С. 4-11.

REGIONAL RESEARCH IN THE MODERN HISTORY OF UKRAINE

Bundak Olena

*Lutsk Institute of Human Development, Open International University of Human
Development «Ukraine», Lutsk, Ukraine*

Olenabundak@gmail.com

The article attempts to analyze the state of regional research in Ukraine. It is emphasized that in historical science an independent scientific direction has stood out - historical regionalism and it is emphasized that local lore research is an important basis for the outlined direction. Emphasis is placed on the activities of the Volyn regional organization of the National Union of Local Historians of Ukraine.

Keywords: region, local lore, globalization, regional history, methodology, Volyn, Volyn studies.